Osnovna šola Rodica
Domžale, Kettejeva ulica13

STARE HIŠE
V JARŠAH IN NA RODICI

Gibanje znanost mladini
Raziskovalna naloga iz interdisciplinarnega področja

Avtorja: Dejan Tesovnik, Andraž Vrhovec

Mentorica: Vilma Vrtačnik Merčun, prof. geogr. in soc.

Domžale, marec 2003

Kazalo

	Stran
1. Povzetek ……...	3
2. Zahvala ……..	4
3. Uvod……....	4
4. Stare podeželske hiše v literaturi……...	5
5. Predstavitev starih hiš v Jaršah in na Rodici……....	7
6. Kofutnikova hiša v Srednjih Jaršah……....	12
7. Značilnosti starih hiš v Jaršah in na Rodici……...	18
8. Razprava in zaključek……..	32
9. Literatura in viri……..	34
10. Priloge……..	35

1. POVZETEK

Za cilj raziskovalne naloge sva si postavila ugotoviti starost in druge značilnosti starih hiš v naseljih Zgornje, Srednje in Spodnje Jarše ter na Rodici. V raziskavo je vključenih deset starejših hiš. Med njimi je najstarejša Kofutnikova hiša v Srednjih Jaršah, ki je po strokovnih ocenah Zavoda za spomeniško varstvo iz Kranja stara 350 do 400 let. Ena tretjina hiš je bila zgrajena v obdobju med letoma 1826 in 1850, druga v obdobju med 1875 in 1900, 20 % pa po letu 1900. Vsem hišam je skupno, da stojijo ob cesti. Polovica hiš je že doživela obnovo, druga polovica pa ne. Število ljudi, ki so bivali v teh hišah je danes veliko manjše kot nekoč (nekoč povprečno sedem ljudi, danes le en prebivalec). Hiše na tem območju so večinoma pritlične. Kot gradbeni material prevladuje opeka.

SUMMARY

The goal of our research was to find out the age and other characteristics of the old houses in Jarše and Rodica. Ten old houses from this area were included in this research. The older is the Kofutnik's house in Srednje Jarše, which is, according to the experts from Zavod za spomeniško varstvo Kranj, 350 to 400 years old. The rests are over 100 years old. One third of houses were built between 1926 and 1850. What the houses have in common is that they are situated along the road and half of them have already been rebuilt. The number of people who live there is much lower than in the past. The ground floor houses dominate in this area. The construction material is brick.

2. ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujeva vsem ljudem, ki so nama posredovali podatke o starih hišah na območju Jarš in Rodice, na podlagi katerih je nastala najina raziskovalna naloga. Še posebej se želiva zahvaliti gospodu Lovrencu Giovanelliju, lastniku Kofutnikove hiše, ki nama je omogočil natančen ogled notranjosti hiše in nama dovolil, da sva opravila tudi vse v nalogi predstavljene meritve.

3. UVOD

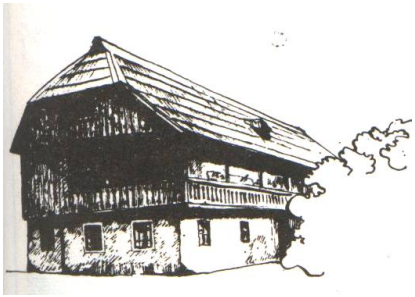
Namen najine naloge je bil najti in raziskati značilnosti starih hiš v Jaršah in na Rodici. Preden sva odšla na teren, sva pregledala literaturo o starih hišah in izdelala vprašalnik o tem, kaj naju zanima o njih. Na teren sva se podala v novembru 2002, kasneje pa še februarja in marca 2003. V raziskavo sva vključila samo hiše, ki so bile zgrajene pred letom 1950. Hiše, ki sva jih našla in so ustrezale navedenemu pogoju, sva fotografirala, lastnike pa prosila, če nama odgovorijo na nekaj vprašaj. Predvidevala sva, da se bodo hiše nahajale predvsem ob starejših cestah in ob potoku Mlinščica. Te hiše naj bi bile v preteklosti predvsem kmečke, danes pa opuščene ali stanovanjske. Pričakovala sva, da so te stare hiše zgrajene iz kamna in opeke.

4. STARE PODEŽELSKE HIŠE V LITERATURI

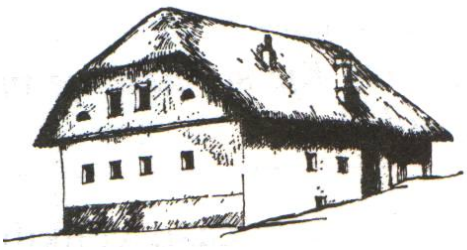
Na območju Jarš in Rodice je vse do konca 19. stoletja prevladovala kmečka dejavnost. Zato ni čudno, da imajo mnoge hiše zasnovo kmečkih domov. Z rastjo industrije in obrti na severnem obrobju Domžal so hiše začele izgubljati kmečko funkcijo, zato so začeli opuščati hleve in druga gospodarska poslopja. Kljub temu pri nekaterih starih hišah še vedno najdemo opuščene hleve, staje, svinjake in druga kmečka gospodarska poslopja.

Ivan Sedej piše, da je podoba kmečkega in ljudskega stavbarstva na Slovenskem zapletena, vendar pa lahko govorimo o treh osnovnih tipih hiš in domačij - o alpski hiši, primorski hiši in subpanonski hiši ter še posebej o alpski in panonski dimnici. Pogosto so najlepše tiste stavbe, ki so nastajale na stičišču tipov in jih ne moremo čisto zagotovo uvrstiti v trdno tipološko skupino. Raznovrstne kmečke hiše na Slovenskem pa izvirajo iz osnovnih oblik (I. Sedej, 1989, str 16).

Glede na Melikovo tipologijo kmečkih hiš se na našem območju prepletata dva tipa hiš: osrednjeslovenska hiša in slovenska alpska hiša (Anton Melik, 1963, str. 531). Alpska hiša je narejena večinoma iz lesa, razen v spodnjem delu, kjer je zidana. Osrednjeslovenska hiša pa je v celoti zidana.

Slika 1: Alpska slovenska hiša, povzeto po S. Brinovec idr., 1995, str. 115

Slika 2: Osrednjeslovenska hiša v splošnem, povzeto po S. Brinovec idr., 1995, str. 115

Ivan Sedej piše, da se zasnova hiš na Gorenjskem ni bistveno spreminjala od obdobja kolonizacij v srednjem veku pa prav do 19. stoletja. Izboljšave in nove poudarke so najprej uresničili premožnejši naročniki, posebno v 16. stoletju, ko so bili poglavitni hišni tipi na Gorenjskem že izoblikovani. Vodilno vlogo so prevzele zidane hiše, ki jih kot gorenjsko značilnost omenja tudi Janez Vajkard Valvasor. Skromne lesene hiše so z vsemi svojimi poudarki in okrasjem sledile zidanim. Skromna lesena stena, ki so jo najbrž ometali in pobelili, govori o prizadevanjih skromnega kmeta, da bi svojo hišo približal veljavnim lepotnim idealom v okolju (I. Sedej, 1989, str. 174 - 175). Edina hiša, ki je na našem območju še lesena, deloma ometana in popleskana, je najstarejša Kofutnikova hiša v Srednjih Jaršah, ki je bila zgrajena pred 350 do 400 leti.

Ivan Sedej tudi piše, da so bile na Gorenjskem v prejšnjem stoletju precej razširjene hiše z zidanimi pritličji in lesenimi nadstropji, pa tudi v celoti zidane hiše (I. Sedej, 1989, str. 20-21). Prav zadnje prevladujejo med starimi hišami tudi na našem območju z že omenjeno izjemo, s Kofutnikovo hišo. Poleg zidanih pa so tudi na alpskem ozemlju poznali v celoti leseno hišo, največkrat pa hišo z leseno izbo in zidanim vežnim ter gospodarskim delom.

Ivan Sedej piše, da o obliki hiše poleg zasnove odločajo tudi gradiva. Panonska in subpanonska hiša sta praviloma leseni, pokriti pa sta bili s slamnato streho. V Prekmurju poznamo tri najbolj razširjene oblike domov:

- stegnjeni dom (prostori pod eno streho so nanizani v vrsti),
- dom na akel (prostori so nanizani v obliki črke L) in
- dom v ključu, kjer so prostori nanizani v obliki črke U (I. Sedej, 1989, str. 17).

Kofutnikova hiša je zgrajena v obliki stegnjenega doma, kjer so pod eno streho združeni vsi stanovanjski in gospodarski prostori.

Okna so bila pri starejših hišah majhna, tako kot pri Kofutnikovi hiši. Ivan Sedej piše, da so od srednjega veka pa do srede 19. stoletja majhna okna vrezovali v dve bruni. Večja okna v lesenih hišah so se začela uveljavljati šele v 19. stoletju (I. Sedej, 1989, str. 31).

Slika 3: Okno Kofutnikove hiše v Jaršah, starejša manjša okna so zabita.

Slika 4: Okno Tomažove hiše v Spodnjih Jaršah

Pri večini starih hiš so majhnim oknom dodane rešetke ali gavtre. Novejše hiše imajo večja okna in prav tako gavtre.

Pomembna sestavina kmečkih hiš je bila tudi peč. Posebni obliki peči, ki se je razvila predvsem na Gorenjskem pa tudi drugod, pravimo kar kmečka peč. Gre za zidan objekt, obdan z lončenimi pečnicami, ki je kot del stavbe postavljen v kot ob vratih v bivalnem prostoru - imenovanem izba ali hiša (I. Sedej, 1989, str. 33). Peči so bile povezane s črno kuhinjo. Večina peči je imela tudi zapeček. Črno kuhinjo imenujejo tudi dimnica. Hrano so kuhali v lončenih posodah na odprtem ognju. Prostor je bil brez dimnika in se je zato dim nabiral pod stropom.

Oprema stanovanjskih prostorov v kmečkih hišah se je s časom spreminjala. Notranjščina bivalnega prostora je bila v srednjem veku večinoma zelo skromna: miza, klop in morda še surova tesarska skrinja. V 16. stoletju so se najbrž na Gorenjskem in na Koroškem pojavili prvi stoli tudi v kmečkih hišah, ki so bili sprva namenjeni le pomembnejšim gostom (I. Sedej, str. 36).

5. PREDSTAVITEV STARIH HIŠ V JARŠAH IN NA RODICI

Zgornje, Srednje in Spodnje Jarše ter Rodica so manjša naselja severno od Domžal. Sledijo si strnjeno ob nekdanji vaški cesti, ki se danes imenuje Jarška cesta. Izjema je naselje Zgornje Jarše, katero od ostalih naselij ločuje manjši pas kmetijskih površin. Po njem so proti Kamniški Bistrici pred 40. leti speljali umetni razbremenilni kanal Pšate. Stare hiše sva v skladu s staro zasnovo naselij našla večinoma ob nekdanji glavni vaški cesti na Rodici, v Spodnjih in Srednjih Jaršah ter ob glavni cesti Domžale–Kamnik ter potrjuje najino domnevo, da so nastala v preteklosti kot obcestne vasi.

1. Zorova hiša

Hiša leži ob glavni cesti Domžale-Kamnik (ob Kamniški cesti) in od svoje prvotne izgradnje še ni bila prezidana. Je stanovanjska hiša, v kateri je nekoč živelo devet ljudi, danes pa je prazna. Je pritlična hiša, kateri pripada pet arov zemljišča, nekoč pa ji je pripadalo devet arov. V celoti je zgrajena iz opeke, vzidane pa ima tudi rozete. Poleg nje stoji še drvarnica. Hiša ni spomeniško zaščitena in je še nikoli niso prizadele naravne nesreče, kar je razumljivo, saj se nahaja relativno daleč od Kamniške Bistrice, kamor poplave niso segale.

Slika 5: Zorova hiša, Kamniška cesta 20, Zgornje Jarše iz jugozahodne strani

Slika 6: Pogled iz jugovzhodne strani

2. Borčeva hiša

Borčeva hiša je bila zgrajena leta 1900 in nikoli ni bila prezidana. Nahaja se ob glavni cesti Domžale–Kamnik. V nekoč kmečki, zdaj pa stanovanjski hiši, je nekoč živelo osem ljudi, zdaj pa v njej prebiva samo en človek. K hiši pripadata dva ara zemljišča, nekoč ji je pripadalo devet arov. Hiša ima izrabljeno podstrešje in je v celoti zgrajena iz opeke. Barvno izstopajo iz močno zelenih zidov beli okenski okvirji in portal. Ob hiši stoji tudi lopa. Borčeve hiše nikoli niso prizadele naravne nesreče, kar je glede na njeno lego razumljivo. Hiša spomeniško ni zaščitena.

Slika 7: Borčeva hiša, Kamniška cesta 2, Sp. Jarše, pogled iz severovzhodne strani

Slika 8: Pogled na dvorišče Borčeve hiše iz severozahodne strani

3. Markova hiša

Hiša, ki so ji domačini rekli Pri Mark, je bila zgrajena okrog leta 1880. Nahaja se ob križišču cest, danes Mlinske ceste in Čevljarske ulice. Nekoč je bila stanovanjska, sedaj pa je opuščena. Hiša je pritlična in ima dvokapno streho. V njej je nekoč živelo sedem ljudi, danes je prazna. Nekoč je k njej pripadalo 23 arov zemlje, sedaj pa ima le še sedem arov. Hiša je zgrajena iz opeke, v oknih so okenske rešetke. Hiša ni spomeniško zaščitena. Soseda se spominja, da je bila hiša okrog leta 1950 poplavljena. Glede na njeno lego pa bi sklepali na večjo verjetnost poplav v preteklosti.

Slika 9: Markova hiša, Mlinska cesta 22, Srednje Jarše, iz jugozahodne strani

Slika 10: Pogled iz severovzhodne strani

4. Šuštarjeva hiša

Šuštarjeva hiša je bila zgrajena 1850 in še nikoli ni bila prezidana. Nahaja se ob vaški cesti, ki se danes imenuje Čevljarska ulica. V njej je vedno živel samo en človek. Nekoč je bila kmečka, danes pa je samo stanovanjska. Hiši je vedno pripadalo šest arov zemljišča. Hiša je pritlična z dvokapno streho in ima izrabljeno podstrešje. Zidovi hiše so iz kamenja in opeke, streha pa je pokrita s cementno kritino. Hiša, kateri pripada še vodnjak, je spomeniško zaščitena. Po pripovedovanju lastnika, hiše še niso prizadele naravne nesreče.

Slika 11: Šuštarjeva hiša, Rudniška 2, Srednje Jarše, iz severozahodne smeri

Slika 12: Šuštarjeva hiša, pogled iz jugozahodne strani

5. Tomažova hiša

Tomažova hiša je bila zgrajena leta 1850 in je že bila prezidana. Nahaja se ob cesti, ki se danes imenuje Čevljarska ulica. V hiši so nekoč živeli štirje ljudje, danes pa je prazna. Nekoč je bila hiša stanovanjska, sedaj pa je gospodarski objekt. Hiši pripada 20 arov zemljišča, nekoč pa ji je pripadalo 30 arov. Pritlična hiša ima kamnite zidove in je krita z opeko. Hiši pripada še hlev. Posebnost hiše so okenske rešetke. Hiša ni spomeniško zaščitena in je še nikoli niso prizadele naravne nesreče.

Slika 13: Tomažova hiša na Čevljarski ulici v Spodnjih Jaršah

Slika 14: Tomažova hiša iz jugovhodne strani

6. Polonina hiša

Hiša, kateri rečejo Pri Poloni, stoji ob Jarški cesti v Srednjih Jaršah. Zgrajena je bila okrog leta 1935 in je bila prezidana pred 35 leti. Hiša je bila vedno stanovanjska in pritlična. Nekoč so v njej živeli štirje ljudje, danes pa trije. Nekoč je hiši pripadalo sedem arov zemljišča, enako ji pripada še danes. Zgrajena je iz opeke, krita je z opečnato kritino. Posebnost hiše so okenski okviri. Pri hiši ni drugih gospodarskih objektov. Hišo je pred petimi leti prizadela naravna nesreča, saj je zaradi poplav vanjo vdrla voda. Hiša ni spomeniško zaščitena.

Slika 15: Polonina hiša ob Jarški cesti 42 v Srednjih Jaršah, pogled iz severozahodne strani

7. Kraljeva hiša

Kraljeva hiša stoji ob Jarški cesti v Srednjih Jaršah. Zgrajena je bila leta 1930 in ni bila nikoli prezidana ali spremenjena. Včasih je v njej živelo pet ljudi, danes pa je prazna. Hiša je bila vedno stanovanjska. Nekoč je k njej pripadalo 300 arov zemljišča, danes pa 100 arov. Je pritlične gradnje, zidana iz opeke in pokrita z opečnato kritino. Opazila nisva kakšnih posebnosti gradnje. Hiši pripada tudi vezani kozolec ali toplar. Hiša ni spomeniško zaščitena.

Slika 16: Kraljeva hiša, Jarška cesta 31, Srednje Jarše, pogled iz jugovzhodne strani

Slika 17: Mlinski kamen pred Kraljevo domačijo spominja na njihov mlin, ki je obratoval ob Mlinščici na drugi strani ceste do leta 1959.

8. Nekdanja Šmonova hiša

Hiši so nekoč rekli pri Šmonu, nato pri Kranjcu, danes pa pri Koroščcu. Stoji ob glavni vaški cesti na Rodici, danes Perkovi ulici. Zgrajena je bila leta 1841. Hiša je bila vedno stanovanjska. Včasih je v njej živelo 20 ljudi, danes pa samo dva. Nekoč je k njej pripadalo 300 arov zemljišča, danes pa le 15 arov. Je pritlična in ima dvokapno streho, nad vhodom pa ima nadstrešek oziroma mansardo. Zgrajena je iz kamna in opeke, streha pa je krita z bobrovcem. Hiši pripada tudi gospodarsko poslopje. Doživela je že naravne nesreče, ampak ni bila poškodovana. Hiša ni spomeniško zaščitena.

Slika 18: Nekdanja Šmonova hiša, Perkova ulica 23, Rodica, pogled iz jugozahodne strani

Slika 19: Pogled iz zahodne strani

9. Koroščeva hiša

Hiša stoji ob južnem delu glavne vaške ceste na Rodici, danes Miševe ulice. Zgrajena je bila okrog leta 1900. Vsako leto jo po malem obnavljajo. Nekoč je v njej živelo osem ljudi, danes pa občasno samo eden. Tudi ta hiša je bila vedno stanovanjska. Nekoč je k njej pripadalo 13 arov zemljišča, danes pa dva ara. Je pritlična in zidana iz opeke. Vzidane ima tudi lične rozete. Hiši pripada drvarnica in nekdanji svinjak.

Slika 20: Koroščeva hiša iz jugovzhodne strani, s Miševe ceste

Slika 21: Koroščeva hiša na Rodici, pogled iz jugozahodne strani

10. Kofutnikova hiša v Srednjih Jaršah

Glede na to, da je Kofutnikova hiša najstarejša na našem območju, saj je stara 350 do 400 let, ji posvečava posebno poglavje.

6. KOFUTNIKOVA HIŠA V SREDNJIH JARŠAH

Hiša stoji na križišču med Jarško in Mlinsko cesto v Srednjih Jaršah. Anton Košenina, predsednik Krajevne skupnosti Jarše-Rodica, nam je povedal, da so strokovnjaki iz Zavoda za spomeniško varstvo Kranj ocenili, da je ta hiša stara od 350 da 400 let. Prenovo je doživela po prvi svetovni vojni.

Kofutnikova domačija je bila nekoč velik grunt z veliko zemlje. Ker naslednika nista imela otrok, sta iz Trsta pred 150. leti prinesla dojenčka - siroto. To je bil praded današnjega prebivalca te hiše in od tod izvira njegov italijanski priimek Giovanelli. Pred tem so se pisali Maček. Nekoč je v njej živelo osem ljudi, danes pa en sam.

Hiša je bila nekoč kmečka, danes pa je samo stanovanjska. Nekoč ji je pripadalo 350 arov, danes pa 100 arov zemljišča. Je pritlična in lesena. Nekoč je imela slamnato streho, danes pa je krita s salonitnimi ploščami. Del lesene hiše so kasneje ometali in ji pozidali hlev, ki je iz opeke. Ker je hiša zelo stara, ima tudi zelo majhna okna, ki so danes zabita in jih nadomeščajo nekoliko večja. Hiša ima obliko stegnjenega doma, kjer stanovanjskemu delu sledita hlev in skedenj. Hiši pripada še kozolec, ki je za vasjo. Hiša ni spomeniško zaščitena. Leta 1855 so jo prizadele poplave.

Slika 22: Zahodni del Kofutnikove hiše je v celoti lesen. Nad okni je lesen gank.

Slika 23: Severovzhodna hrbtna stran hiše, pogled z Mlinske ceste

Slika 24: Srednji del hiše s severne strani, kjer je v notranjosti peč in črna kuhinja, je zidan.

Slika 25: Zahodni del hiše s severne strani, kjer zidani del hiše prehaja v lesenega

Slika 26: Dimnik Kofutnikove hiše

Slika 27: Zgornji del hiše iz zahodne strani z gankom

Slika 28: Današnja okna s kovinskimi gavtri

Slika 29: Hiša je imela nekoč zelo majhna okna, ki so danes zabita.

Slika 30: Lesena bruna so na vogalu mojstrsko zvezana.

Slika 31: Križanje lesenih brun z zahodne in južne strani.

Slika 32: Zahodni stanovanjski del hiše z južne strani, kjer lesena bruna prehajajo v ometan del

Slika 33: V srednjem delu hiše z južne strani je narejena "štukatura": Les je obložen s šibjem in žico ter ometan.

Slika 34: Sprednji del hiše ima prisojno lego, saj je obrnjen proti jugu.

V notranjosti stanovanjskega dela ima Kofutnikova hiša naslednje prostore: hišo ali izbo, vežo, črno kuhinjo, majhno shrambo in kamro.

Slika 35 in 36: Tipična kmečka peč, ki je povezana s črno kuhinjo, še danes ogreva hišo.

Slika 37 in 38: Bohkov kot je bil nekoč središče dogajanja. Danes ga zakriva televizija.

Slika 39: Na stenah visijo zanimive stare slike.

Slika 40: V veži stoji novejši štedilnik. Za njim je črna kuhinja.

Slika 41: Kurišče v črni kuhinji

Slika 42: Prekajene klobase, ponve in drugo orodje ter strop v črni kuhinji

Slika 43: Strop črne kuhinje

Srednji in vzhodni del Kofutnikove hiše sta bila nekoč namenjena kmetijski dejavnosti. V srednjem delu hiše se nahaja hlev, v vzhodnem pa skedenj ali pod, svinjak, stranišče in lopa za orodje.

Slika 44: Vhod v nekdanji hlev v srednjem delu hiše z južne strani

Slika 45: Zadnji del hiše z jugovzhodne strani, kjer je v notranjosti skedenj

Slika 46 in 47: Strop v hlevu je lesen, stene pa zidane.

Slika 48: Zunanje stene hleva, zidane z opeko, pogled iz skednja proti podstrešju

Slika 49: Opuščeno stranišče na "štrbunk"

Slika 50: Opuščen svinjak

Slika 51: Na steni pred skednjem visijo razni jermeni, orodja in drugi predmeti.

Kofutnikovo hišo sva tudi izmerila. Hiša ima obliko stegnjenega doma, ki stoji v smeri vzhod zahod. V tej smeri je dolga 24 metrov in široka pet metrov. Na severozahodni strani je leseni stanovanjski del hiše, ki je dolg 5,5 metrov. Na severni strani nato prehaja v zidani del, ki meri 7,3 metra. Sledi leseno gospodarsko poslopje, ki je dolgo prav tako 5,5 metrov. Tloris Kofutnikove hiše je v prilogi raziskovalne naloge.

Slika 52 : Streha je bila nekoč slamnata, danes pa je krita s salonitnimi ploščami.

Slika 53 : Pri merjenju severnega dela Kofutnikove hiše.

7. ZNAČILNOSTI STARIH HIŠ V JARŠAH IN NA RODICI

Priprava na terensko delo je potekala v razredu, kjer sva pregledala literaturo in sestavila anketni vprašalnik. Potem sva delo nadaljevala na terenu, kjer sva zbirala podatke in kartirala stare hiše. Najina osnovna metoda terenskega dela je bila anketiranje. Lastniki starih hiš so odgovarjali na najina vprašanja in odgovore sva skrbno zapisovala. Sledilo je obsežno delo v računalnici, kjer sva te podatke urejala, jih vnesla v računalnik in izdelala zbirne preglednice in grafe ter jih na kratko analizirala. V nadaljevanju predstavljava rezultate tega najinega dela. V preglednicah so v prvem stolpcu navedene številke od 1 do 10, ki predstavljajo zaporedne številke starih hiš, vključenih v analizo. Stara hišna imena po zaporednih številkah prikazuje preglednica 1.

Preglednica 1
Kakšno je staro hišno ime?

Št. hiše	Staro hišno ime
1	pri Zorovih
2	pri Borcu
3	pri Mark
4	pri Šuštarju
5	pri Tomažovih
6	pri Poloni
7	pri Kralju
8	Šmon - Škrjanc - Korošec
9	nima (Korošec)
10	pri Kofutniku

7.1 Omejitev območja in lega hiš

Zgornje, Srednje, Spodnje Jarše in Rodica so manjša naselja severno od Domžal. Sledijo si strnjeno ob nekdanji vaški cesti, ki se danes imenuje Jarška cesta, razen naselja Zgornje Jarše, ki stoji ob glavni cesti Domžale–Kamnik. To naselje od ostalih ločuje pas kmetijskih površin, preko katerega so pred 40. leti speljali umetni razbremenilni kanal Pšate od Mengša proti Kamniški Bistrici. Stare hiše so se zato na Rodici, v Spodnjih in Srednjih Jaršah nahajale večinoma ob nekdanji vaški cesti, stare hiše v Zgornjih Jaršah pa ob glavni cesti Domžale–Kamnik. Vsa ta naselja so nastala v preteklosti kot obcestne vasi na zahodnem robu rodovitnega Mengeškega polja in ob Kamniški Bistrici ter njeni desnoobrežni Mlinščici na vzhodu.

7.2 Starost hiš

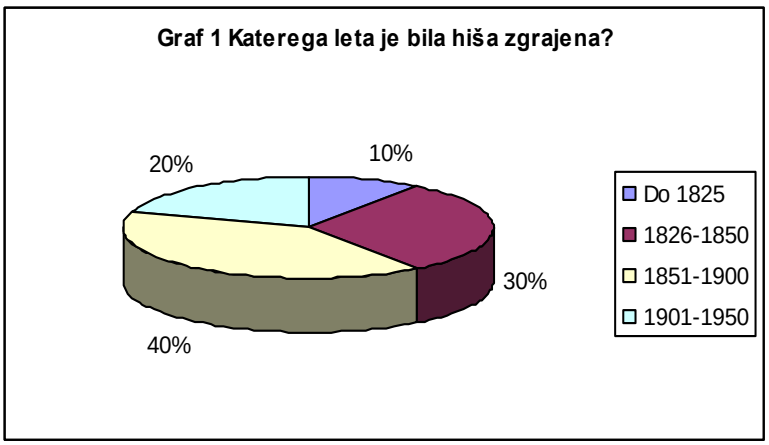
Večina v raziskavo vključenih starih hiš je bila zgrajena v obdobju med letoma 1826 in 1850 ter v obdobju med leta 1876-1900. To pomeni, da je kar 80 % obravnavanih hiš starih več kot sto let. Od teh je polovica hiš starih 100 do 150 let in polovico 150 do 200 let. Med temi je izjema Kofutnikova hiša, ki je po ocenah Zavoda za spomeniško varstvo Kranj stara 350 do 400 let.

Preglednica 2: Katerega leta je bila hiša zgrajena?

Št. hiše	
1	Ni podatka
2	1900
3	1880
4	1850
5	1850
6	1935
7	1930
8	1841
9	1900
10	pred 1800

Preglednica 3: Katerega leta je bila hiša zgrajena?

Do 1825	1
1826-1850	3
1851-1875	0
1876-1900	3
1901-1925	0
1926-1950	2

7.3 Ali so bile hiše kdaj spremenjene glede na prvotno izgradnjo?

Nadalje naju je zanimalo, če so bile stare hiše kdaj prezidane oziroma vidno spremenjene glede na prvotno zgradbo. Ugotovila sva, da je polovica starih hiš doživela razne spremembe. Zanimivo je tudi, da je bila Markova hiša leta 1950 poplavljena, kar kaže na to, da je Kamniška Bistrica v preteklosti občasno tudi poplavljala, predvsem na območju med njeno strugo in Mlinščico.

Preglednica 4: Ali je bila hiša kdaj prezidana, spremenjena glede na prvotno stanje?

Št. hiše	
1	Ne.
2	Ne.
3	Okoli leta 1950 popravljena.
4	Ne.
5	Prezidana.
6	Da pred 35 leti.
7	Ne.
8	Ne.
9	Vzdrževana.
10	Da, po 1. svetovni vojni.

Preglednica 5: Ali je bila hiša kdaj prezidana, spremenjena glede na prvotno stanje?

Da	5
Ne	5

7.4 Lega hiš v naselju

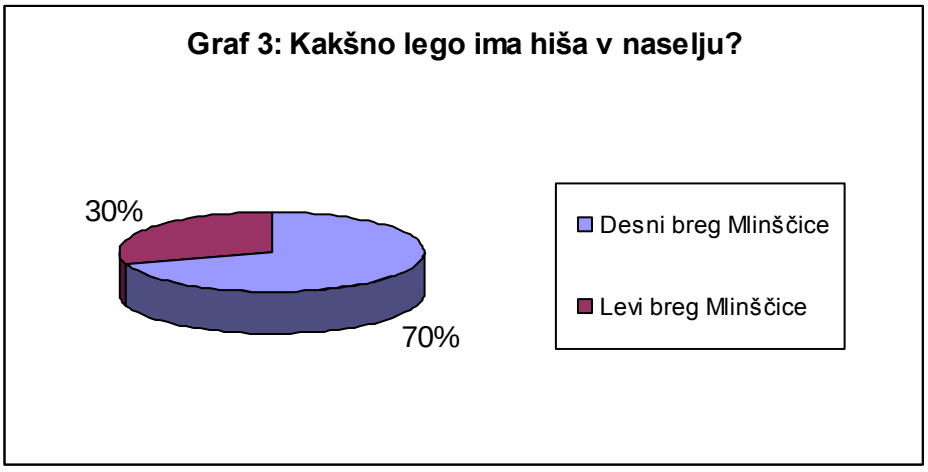
Nadalje naju je zanimalo, kje stojijo posamezne stare hiše. Ugotovila sva, da se večina hiš nahaja ob osrednji vaški cesti in na desni strani Mlinščice. Ker so Jarše in Rodica nastala kot obcestna naselja, sva to tudi pričakovala. Sklepava tudi, da so se hiše hotele izogniti občasnim poplavam, ki so se pojavljale na območju med Mlinščico in Kamniško Bistrico. Zato jih večina stoji na desnem bregu Mlinščice, kamor poplave večinoma niso segale.

Preglednica 5: Kakšno lego ima hiša v naselju?

Št.hiša	Lega glede cesto in Mlinščico
1	ob cesti, desni breg
2	ob cesti, levi breg
3	ob cesti, levi breg
4	ob cesti, levi breg
5	ob cesti, desni breg
6	ob cesti, desni breg
7	ob cesti, desni breg
8	ob cesti, desni breg
9	ob cesti, desni breg
10	ob cesti, desni breg

Preglednica 5.1: Kakšno lego ima hiša v naselju?

Desni breg	7
Levi breg	3

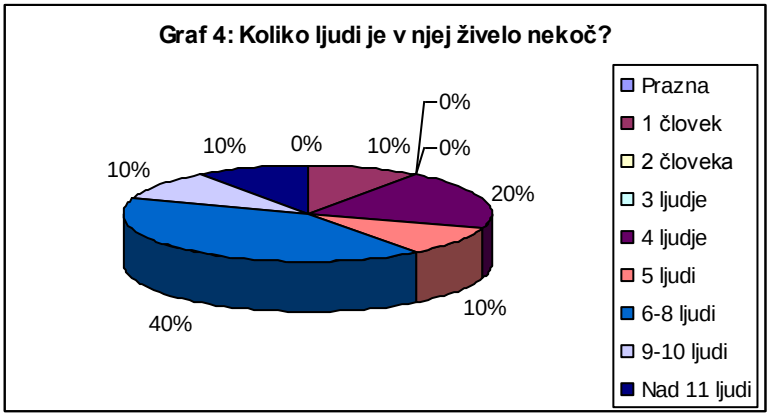

7.5 Koliko ljudi je v hiši živelo nekoč in koliko jih živi danes?

Potem naju je zanimalo, koliko ljudi je v hiši živelo nekoč in koliko jih živi danes. Ugotovila sva, da je nekoč v hišah živelo skupaj 74 ljudi, danes pa devet. Tako je nekoč živelo povprečno sedem ljudi na hišo, danes pa povprečno en človek. Kar 40% hiš je danes praznih.

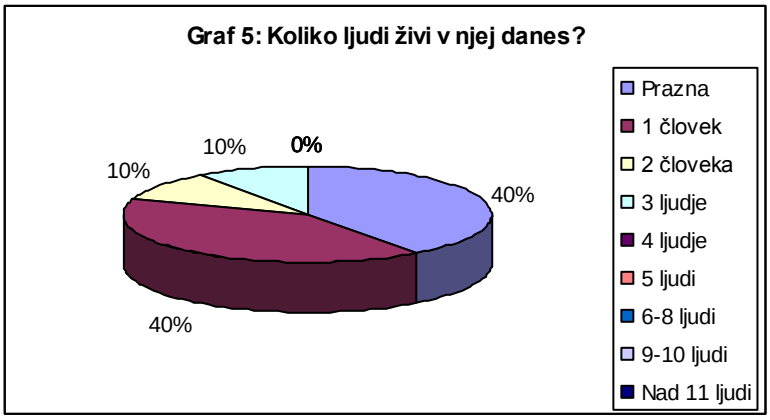
Preglednica 8: Koliko ljudi je v hiši živelo?

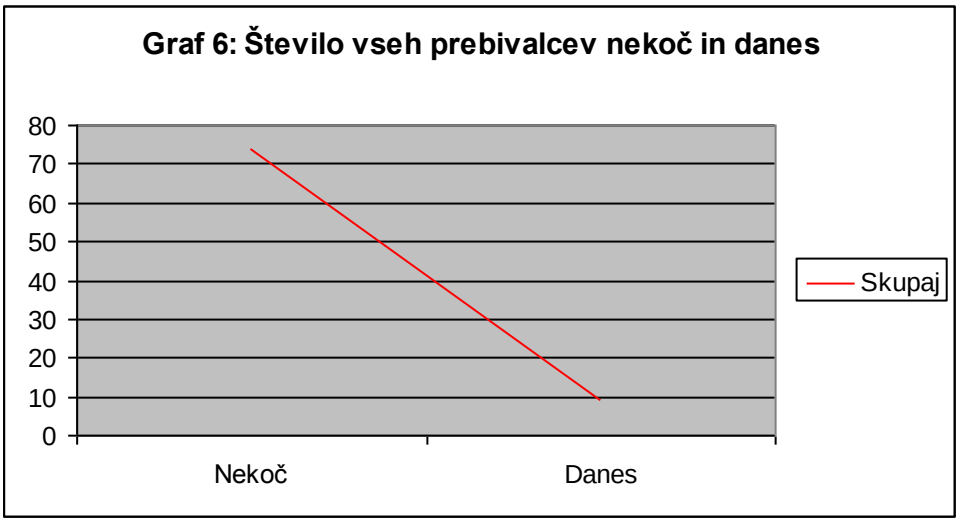
Št. hiše	Nekoč	Danes
1	9	0
2	8	1
3	7	0
4	1	1
5	4	0
6	4	3
7	5	0
8	20	2
9	8	1
10	8	1

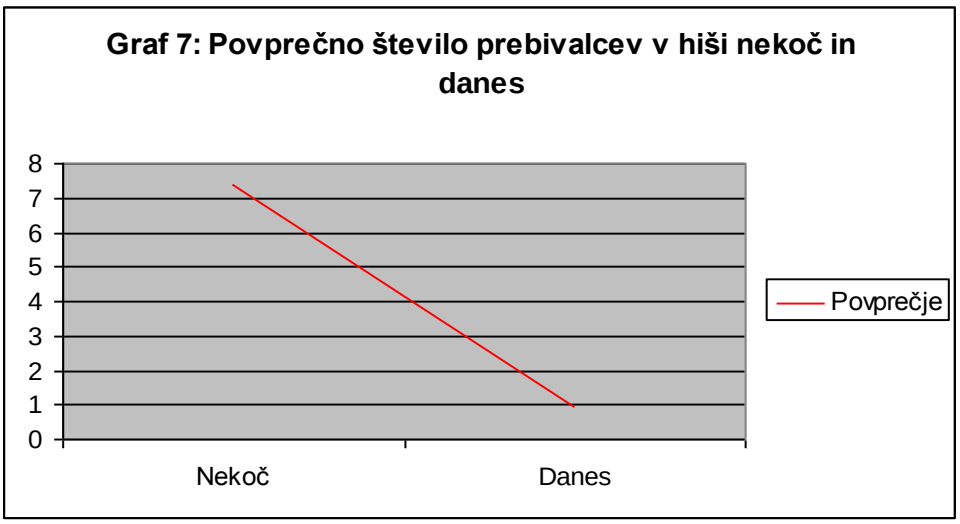

Preglednica 9: Koliko ljudi je v njej živelo?

	Nekoč	Danes
prazna	0	4
1 človek	1	4
2 človeka	0	1
3 ljudje	0	1
4 ljudje	2	0
5 ljudi	1	0
6-8 ljudi	4	0
9-10 ljudi	1	0
nad 11 ljudi	1	0
skupaj	74	9
povprečje	7	1

7.6 Funkcije hiš nekoč in danes

Glede na odgovore najinih sogovornikov ugotavljava, da je bila večina hiš nekoč stanovanjskih (70%), nekaj pa tudi kmečkih (30%). Glede na pripadajoče zemljišče pa lahko sklepava, da je bila nekoč večina hiš kmečkih in je bila hiša le stanovanjski del kmečke domačije. Danes je prav tako večina hiš stanovanjskih (80%), ena hiša je postala gospodarski objekt, ena pa je opuščena.

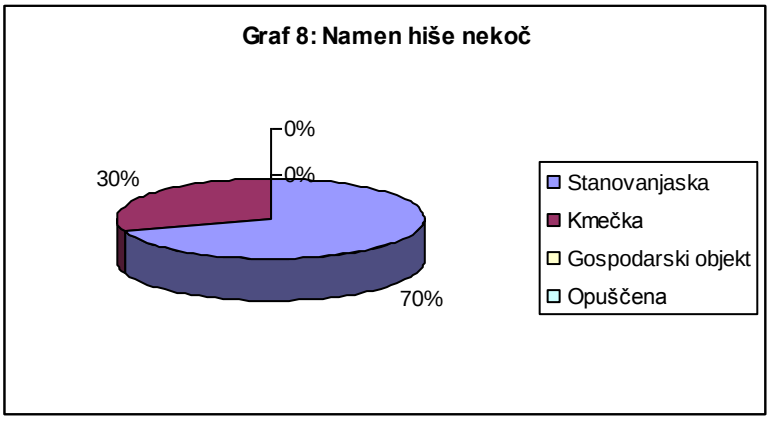
Iz tega sklepava, da je kmetijstvo na tem področju močno izgubilo svoj pomen. Še izraziteje bi se to verjetno pokazalo, če bi v raziskavo vključila tudi nekdanje in sedanje gospodarske objekte, ki stojijo ob starih hišah.

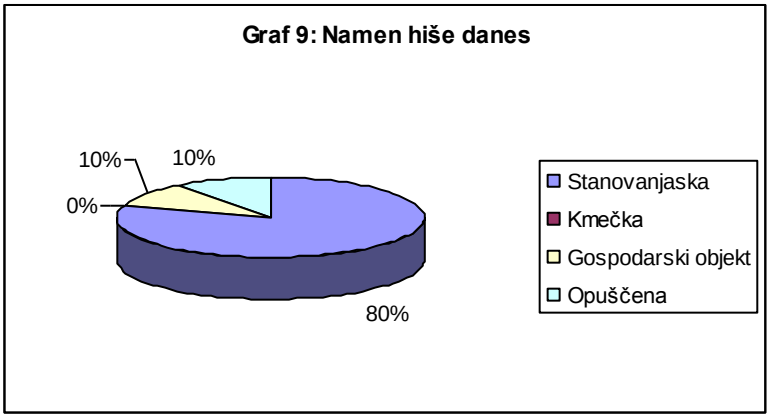
Preglednica 10: Čemu je služila nekoč in danes?

Št. hiše	NEKOČ	DANES
1	stanovanjska	stanovanjska
2	kmečka	stanovanjska
3	stanovanjska	opuščena
4	kmečka	stanovanjska
5	stanovanjska	gospodarski objekt
6	stanovanjska	stanovanjska
7	stanovanjska	stanovanjska
8	stanovanjska	stanovanjska
9	stanovanjska	stanovanjska
10	kmečka	stanovanjska

Preglednica 11: Namen hiše nekoč in danes

Namen hiše	Nekoč	Danes
Stanovanjska	7	8
Kmečka	3	0
Gospodarski objekt	0	1
Opuščena	0	1

7.7 Hiši pripadajoče zemljišče nekoč in danes

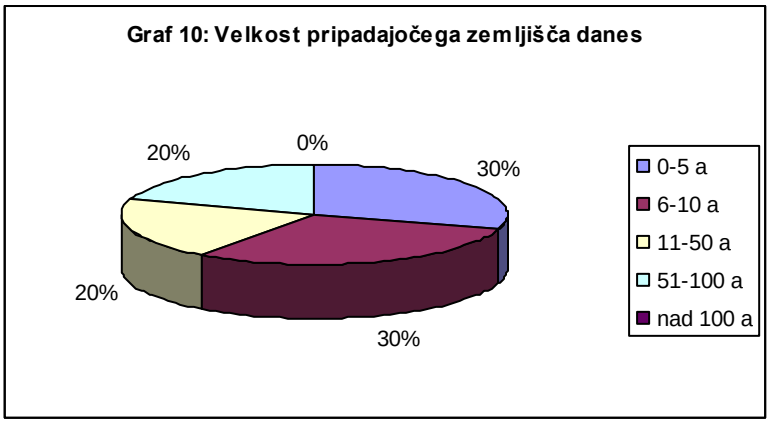
Pri tem vprašanju naju je zanimalo, koliko zemljišča je hiši pripadalo nekoč in koliko danes. Ugotovila sva, da je nekoč imelo največ hiš nad 5 do 50 arov zemlje (70%). Tri hiše pa so imele nad 100 arov zemljišča. Nekoč so imele hiše povprečno 104,7 arov zemljišča, danes pa 26,6 arov zemljišča. Danes nobena hiša nima nad 100 arov zemljišča, kar tri pa imajo manj kot 5 arov. Tako stanje je zelo očitna posledica opuščanja kmetijske dejavnosti na našem območju.

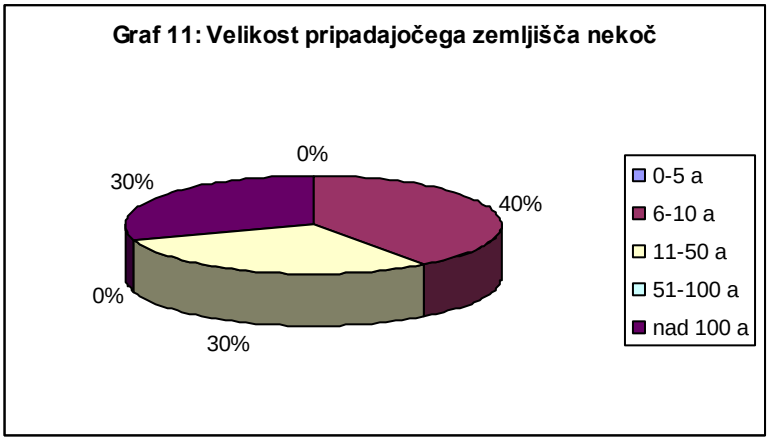
Preglednica 12: Koliko pripadajočega zemljišča je imela nekoč in kolika ga ima danes?

Št. hiše	Nekoč [ar]	Danes [ar]
1	9	5
2	9	2
3	23	7
4	6	6
5	30	20
6	7	7
7	300	100
8	300	15
9	13	4
10	350	100

Preglednica 13: Velikost pripadajočega zemljišča

Velikost zemljišča	Nekoč	Danes
0-5 a	0	3
6-10 a	4	3
11-50 a	3	2
51-100 a	0	2
nad 100 a	3	0
povprečje	104,7	26,6

7.8 Stil gradnje

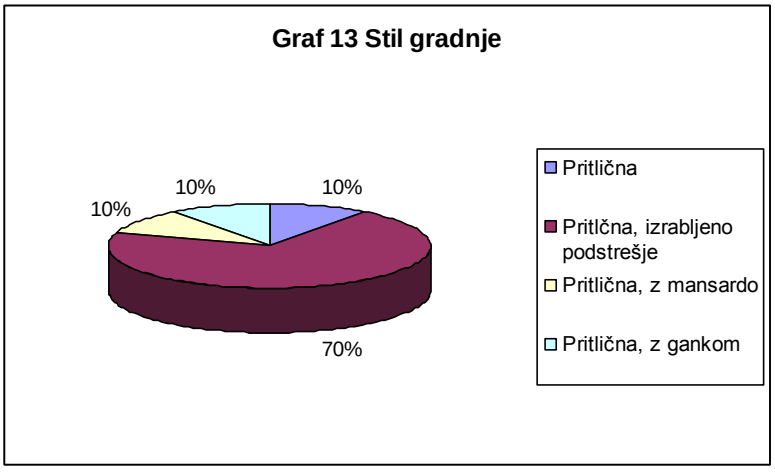
Pri odgovorih na to vprašanje sva ugotovila, da so vse hiše pritlične, kar ustreza tudi podatkom v literaturi. Vse imajo dvokapno streho. Večina hiš ima izrabljeno tudi podstrešje, ena pa ima nad vhodom mansardo. Najstarejša Kofutnikova hiša ima tudi lesen gank.

Preglednica 14: Kakšen je stil gradnje?

Št. hiše	Stil gradnje
1	pritlična, izrabljeno podstrešje
2	pritlična, izrabljeno podstrešje
3	pritlična, izrabljeno podstrešje
4	pritlična, izrabljeno podstrešje
5	pritlična, izrabljeno podstrešje
6	pritlična
7	pritlična, izrabljeno podstrešje
8	pritlična, z mansardo
9	pritlična, izrabljeno podstrešje
10	pritlična, z gankom

Preglednca 15: Tip hiše

pritlična	1
pritlčna, izrabljeno podstrešje	7
pritlična, z mansardo	1
pritlična, z gankom	1

7.9 Gradbeni material in strešna kritina

Večina hiš je zgrajenih iz opeke, tri pa tudi iz kamna. Najstarejša Kofutnikova hiša je zgrajena večinoma iz lesa. Večina hiš ima streho krito z opeko, ena hiša s cementno kritino in Kofutnikova s salonitnimi ploščami.

Preglednica 16: Iz kakšnega gradbenega materiala so zidovi in strešna kritina?

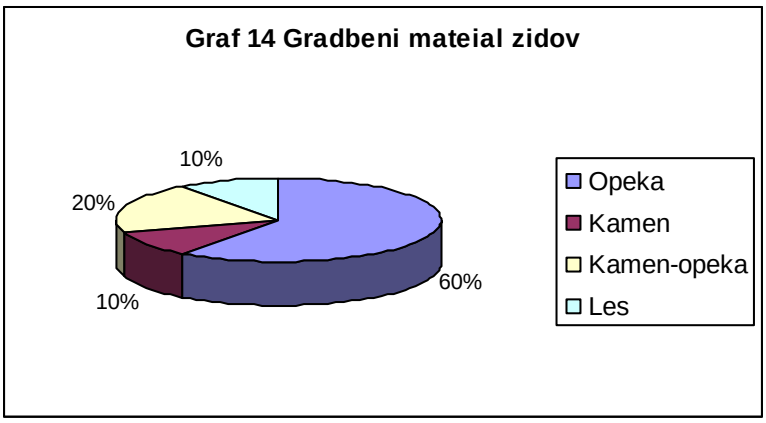
Št. hiše	Zidovi	Strešna kritina
1	opeka	opeka
2	opeka	opeka
3	opeka	opeka
4	kamen in opeka	cementna
5	kamen	opeka
6	opeka	opeka
7	opeka	opeka
8	kamen in opeka	opeka (bobrovec)
9	opeka	opeka
10	les; pozneje ometana	salonitke; nekoč slama

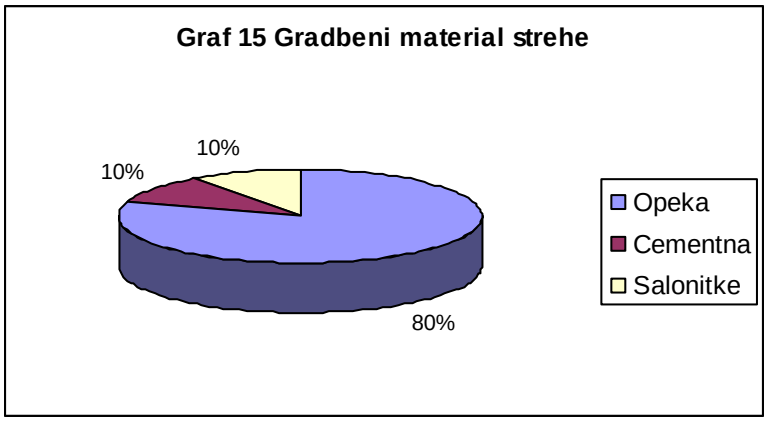
Preglednica 17: Gradbeni material zidov hiše.

opeka	6
kamen	1
kamen-opeka	2
les	1

Preglednica 18: Gradbeni material strešne strehe.

opeka	8
cementna	1
salonitne plošče	1

7.10 Posebnosti gradnje starih hiš

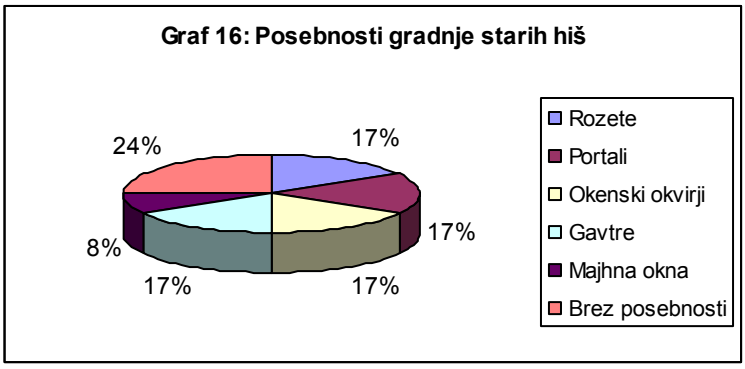
Okraski starih hiš so zelo različni. Nekatere hiše imajo lepe portale, okenske okvirje, gavtre ali rozete. Pri treh hišah nisva opazila posebnosti.

Preglednica 19: Kakšne so posebnosti gradnje portali, okenski okvirji, rozete, fasada...?

Št. hiše	Okraski
1	rozete
2	portali, okenski okvirji
3	gavtre
4	brez okraskov
5	gavtre
6	okenski okvirji
7	brez okraskov
8	brez okraskov
9	rozete
10	majhna okna, lesen portal, gavtre

Preglednica 20: Posebnosti gradnje

rozete	2
portali	2
okenski okvirji	2
gavtre	2
majhna okna	1
brez okraskov	3

7. 11 K hiši pripadajoči objekti

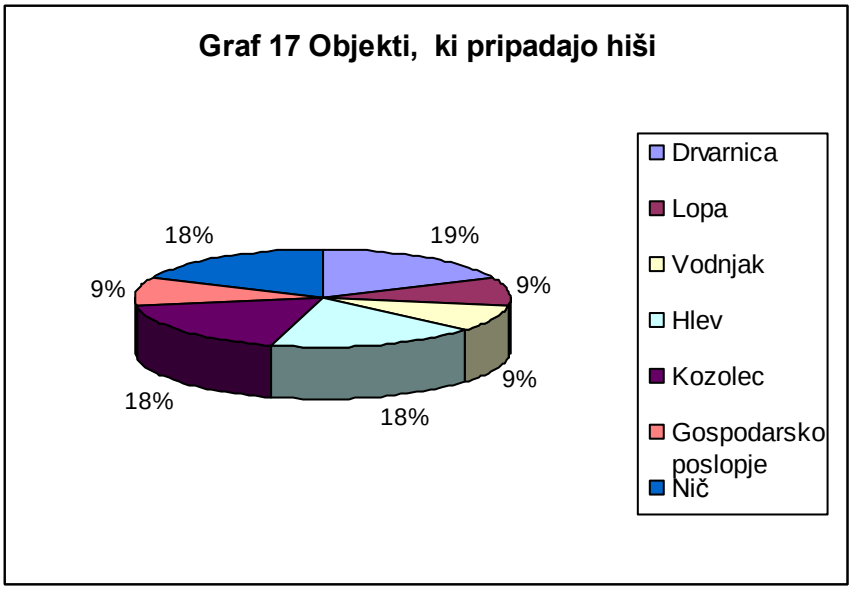
Tako kot okraski so tudi objekti, ki pripadajo hiši, zelo različni. Največ hiš ima v bližini drvarnico, hlev in kozolec. Druge imajo v bližini vodnjak, lopo ali gospodarsko poslopje. Dve hiši nimata pripadajočih objektov.

Preglednica 21: Kateri objekti pripadajo hiši?

Št. hiše	K hiši pripadajoči objekti
1	drvarnica
2	lopa
3	nič
4	vodnjak
5	hlev
6	nič
7	kozolec
8	gospodarsko poslopje
9	drvarnica, nekoč svinjak
10	kozolec, hlev, skedenj

Preglednica 22: Objekti, ki pripadajo hiši

drvarnica	2
lopa	1
vodnjak	1
hlev	2
kozolec	2
gospodarsko poslopje	1
nič	2

7.12 Ali so hišo kdaj prizadele naravne nesreče?

Ker vemo, da je Kamniška Bistrica med Virom in Jaršami do regulacije struge okrog leta 1970 prestavljala svoj tok in občasno tudi poplavljala, sva najine sogovornike povprašala, če so njihove hiše kdaj doletele poplave ali kakšne druge naravne nesreče. Zvedela sva, da večine hiš (80%) naravne nesreč niso nikoli prizadele. Tiste pa, ki stojijo blizu Mlinščice, predvsem pa na njenem levem bregu, kjer so bližje Kamniški Bistrici, so pogosteje doživljale poplave.

Preglednica 23: Ali so hišo kdaj prizadele naravne nesreče (poplave, potresi ...)? Kdaj in kako?

Št. hiše	Odgovori
1	Ne.
2	Ne.
3	Poplave, okrog leta 1950.
4	Ne.
5	Ne.
6	Poplave, pred petimi leti.
7	Ne.
8	So jo, vendar ni bila poškodovana.
9	Ne.
10	Poplave, leta 1855.

Preglednica 24: So hišo kdaj prizadele naravne nesreče?

Da	4
Ne	6

7.13 Ali je hiša spomeniško zaščitena?

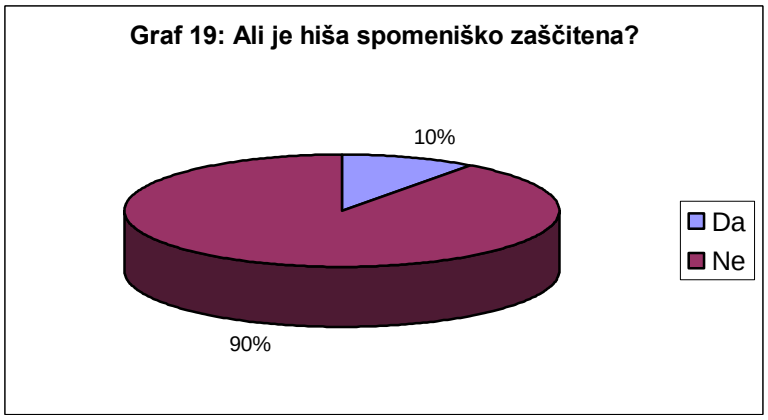
Samo ena hiša je spomeniško zaščitena. To je Šuštarjeva hiša v Srednjih Jaršah. Največja škoda je, da ni spomeniško zaščitena najstarejša Kofutnikova hiša, ki v sebi skriva nešteto zanimivosti bivanjske kulture in pojasnjuje način življenja v preteklih zgodovinskih obdobjih. Njen stil gradnje kaže, da je bila zgrajena okrog leta 1600 do 1650.

Preglednica 25: Ali je hiša spomeniško zaščitena?

Št. hiše	
1	Ne
2	Ne
3	Ne
4	Da
5	Ne
6	Ne
7	Ne
8	Ne
9	Ne
10	Ne

Preglednica 14.1: Ali je hiša spomeniško zaščitena?

Da	1
Ne	9

8. RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Naša predvidevanja pred odhodom na teren so bila:

- najstarejše hiše so stare okrog sto let,
- hiše se bodo nahajale ob starejših vaških cestah ali ob Mlinščici,
- hiše so bi bile v preteklosti večinoma kmečke, sedaj pa so stanovanjske ali opuščene,
- hiše so zgrajene iz kamna in opeke.

Rezultati najine raziskovalne naloge pa so pokazali naslednje:

- največ hiš je bilo zgrajenih v obdobjih 1826 do 1850 in od 1876 do1900. Povprečna starost hiš je 127 let,
- polovica hiš je bila prezidana, polovica pa ne,
- vse hiše so bile zgrajene ob cesti,
- število ljudi, ki so v njih živeli nekoč, je bilo 74, danes pa le 9. Štiri hiše so prazne ali opuščene,
- po odgovorih naših sogovornikov je bilo skoraj $^{3}/_{4}$ hiš v preteklosti stanovanjskih, manj kot $^{1}/_{4}$ pa kmečkih. Glede na pripadajoče zemljišče sklepava, da je bila večina hiš nekoč kmečkih, hiša pa je bila le stanovanjski del kmečkega gospodarstva. Danes je $^{8}/_{10}$ hiš stanovanjskih, ostale pa so gospodarski objekt ali opuščene,
- vse hiše so pritlične, večina ima izrabljeno tudi podstrešje. Ena hiša ima nad vhodom mansardo, Kofutnikova hiša pa ima gank,
- kot gradbeni material so uporabljali opeko, pri treh hišah so zidovi kamniti, Kofutnikova hiša pa je večinoma lesena,
- posebnosti gradnje so bile zelo različne: gavtre, rozete, portali itd. Pri treh hišah nisva opazila posebnosti,
- hišam so pripadale drvarnice, hlevi in kozolci, včasih pa še vodnjak, lope in druga gospodarska poslopja,
- večini hiš so naravne nesreče prizanesle,
- samo ena od desetih hiš je spomeniško zaščitena, vendar to ni najstarejša Kofutnikova hiša.

Slika 54: Kofutnikova hiša je zgodovinska posebnost našega območja, saj je bila zgrajena okrog 1600 do 1650, kar kaže njen stil gradnje.

Raziskovanje starih hiš bi bilo smiselno nadaljevati v naslednji smeri:

- zajela bi smo hiše, ki so stare nad sto let,
- poiskati bi morala sogovornike še za tiste stare hiše na območju Jarš in Rodice, ki v to raziskavo niso bile vključene zaradi odsotnosti stanovalcev,
- glede na zunanjost hiš bi skušala ugotoviti stil gradnje,
- natančneje bi lahko raziskala tudi notranjost hiš, tako kot sva to naredila za Kofutnikovo hišo,
- vse stoletne hiše bi premerila in bi zanje narisala tlorise,
- natančneje bi lahko preučila način življenja pred stoletji v Kofutnikovi hiši,
- raziskovanje bi lahko razširila še na današnja in nekdanja gospodarska poslopja, ki stojijo ob hišah in primerjala njihovo nekdanjo funkcijo z današnjo.

9. LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Anton Melik: Slovenija, Geografski opis. Ljubljana: I. Knjiga, Splošni del, 2. predelana izdaja, 1963, str. 520-555.
- Ivan Sedej: Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba v Ljubljani, 1989.
- Peter Fister: Arhitekturne krajine in regije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Zavod RS za prostorsko planiranje, 1993, str. 116-117.
- Tone Cevc, Ignac Primožič: Kmečke hiše v Karavankah, Stavbna dediščina hribovskih kmetij pod Kepo, Stolom, Košuto, Obirjem, Pristovškim Storžičem in Peco. Celovec, Založba Drava, 1988.
- Enciklopedija Slovenije: 5. knjiga. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, str. 108-109.
- Slavko Brinovec, Marija Košak, Jurij Senegačnik: Slovenija, Zemljepis za 8. razred osnovne šole, uredil Slavko Brinovec. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995, str. 112-116.

Ustni viri:

- Franc Stele, Kamniška cesta 2, Spodnje Jarše
- Terezija Kolenc, Mlinska cesta 22, Srednje Jarše
- Franc Korošec, Rudniška ulica 2, Srednje Jarše
- Franc Urbanija, Čevljarska ulica 3, Spodnje Jarše
- Peter Jeras, Jarška cesta 42, Srednje Jarše
- Stanislava Osolnik, Jarška cesta 35, Srednje Jarše
- Peter Korošec, Perkova ulica 23, Rodica
- Ivan Korošec, Miševa ulica 15, Rodica
- Lovrenc Giovanelli, Jarška 58, Srednje Jarše
- Anton Košenina, Krajevna skupnost Jarše-Rodica

10. PRILOGE

Skica: Tloris Kofutnikove hiše
Karta: Stare hiše v Jaršah in na Rodici

Tloris Kofutnikove hiše (risal D. Tesovnik)

